PROF. DR. ABDULHALUK MEHMET ÇAY

35. YIL ARMAĞAN KİTABI

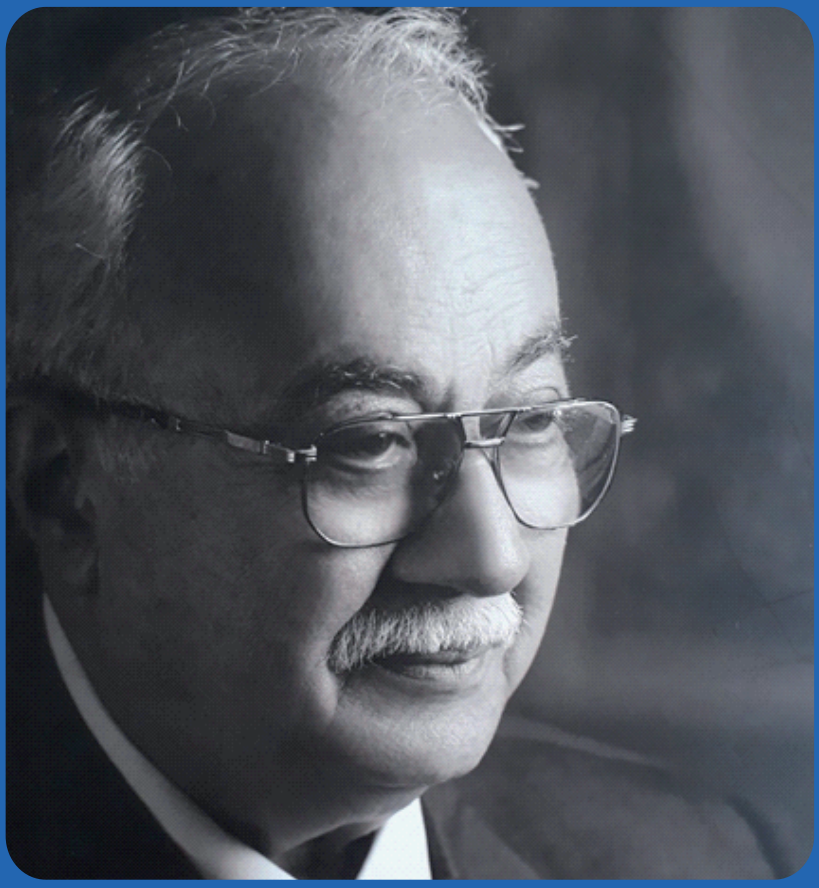

Editör Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN

İKSAD
Publishing House

PROF. DR. ABDULHALÛK MEHMET ÇAY

35. YIL ARMAĞAN KİTABI

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN

İstanbul/ 2020

İKSAD Publishing House

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksad.net

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7954-81-5
Cover Design: İbrahim KAYA
January / 2020
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

Yayın/ Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Münir ATALAR
Prof. Dr. Metin AKAR
Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK
Doç. Dr. Ahmet OĞUZ
Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN
Dr. Öğr. Üyesi Burak KOCAOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi AKBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi N. Selcen KORKMAZCAN
Dr. Öğr. Üyesi M. Hakan ÖZÇELİK
Dr. Fatma ÇALIK ORHUN
Öğr. Gör. Özge YÜCESOY ATBAKAN

Yazarlar

Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU
Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ
Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK
Prof. Dr. Mehmet ÇANLI
Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN
Prof. Dr. Münir ATALAR
Prof. Dr. Necmi UYANIK
Doç. Dr. Ali DENİZLİ
Doç. Dr. Cengiz KARTIN
Doç. Dr. Turan AKKOYUN
Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN
Dr. Öğr. Üyesi Burak KOCAOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi AKBAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen ÇATLI ÖZEN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİLGİN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hakan ÖZÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Nezihe Selcen KORKMAZCAN
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan SONAT
Dr. Kur. Alb. Mehmet ÇANLI
Dr. Fatma ÇALIK ORHUN
Dr. Yaşar KALAFAT
Uzm. Mehmet DERİ

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR'DEN……1

Prof. Dr. Abdulhalûk Mehmet ÇAY'ın ÖZGEÇMİŞİ……3

1. BÖLÜM:
MİLLİ MÜCADELE'DE KÜTAHYA SANCAĞI DİN ADAMLARI
Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU - Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ……...17

2. BÖLÜM:
BALKANLARDAKİ 150'LİKLERİN SÜRGÜN YILLARI
Prof. Dr. Ayten SEZER ARIĞ.…….....59

3. BÖLÜM:
BİNBAŞI NOEL'İN ANADOLU MİSYONU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Doç. Dr. Cengiz KARTIN..…….75

4. BÖLÜM:
BERLİN KONFERANSI VE ERMENİ MESELESİNİN BİR DEĞERLENDİRMESİ: KÂTİP MİNAS ÇERAZ'IN NOTLARI
Dr. Öğr. Üyesi Alev DURAN……..……...……...107

5. BÖLÜM:
KIBRIS'TA KANLI NOEL-1963 YUNAN VE RUM İKİLİSİNCE TÜRK HALKININ YOK EDİLMEYE ÇALIŞILMASI
Doç. Dr. Ali DENİZLİ…….....127

6. BÖLÜM:
TÜRK MECLİS GELENEĞİNİN OLUŞMASINDA 1913 TARİHLİ İDARE-İ UMUMİYE-İ VİLAYAT KANUN-U MUVAKKATININ YERİ VE ÖNEMİ
Dr. Öğr. Üyesi Burak KOCAOĞLU..……...173

7. BÖLÜM:
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN İLANINI HAZIRLAYAN SİYASİ NEDENLER
Dr. Fatma ÇALIK ORHUN..…….....185

8. BÖLÜM:
AYDIN İLİNDE İÇ GÖÇ HAREKETİNİN TARİHİ GELİŞİMİ (2008-2018)
Dr. Öğr. Üyesi Ferdi AKBAŞ..……...201

9. BÖLÜM:
KÜLTÜR ÜZERİNE TOPLUMBİLİMSEL BİR DERLEME
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen ÇATLI ÖZEN..…...…….223

10. BÖLÜM:
İSKİTLERİN KÖKENİ ÜZERİNE
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ..……..235

11. BÖLÜM:
İBNİ HALDUN'UN İKTİDAR GÜCÜNÜN YOZLAŞMASI FİKRİNE KARŞI BAZI OSMANLI DÜŞÜNÜRLERİNCE ÖNE SÜRÜLEN TEDBİR VE UYGULAMALAR
Prof. Dr İsmail ÖZÇELİK...…….....263

12. BÖLÜM:
KÛTÜ'L-AMARE ZAFERİ'NİN ASKERİ YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Üyesi M. Hakan ÖZÇELİK……..…….....287

13. BÖLÜM:
TÜRK MİTOLOJİSİNDE VE OĞUZNAMELERDE KUŞLAR
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİLGİN……..…….313

14. BÖLÜM:
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK-YUNAN ASKERİ VE SİVİL ESİRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ
Prof. Dr. Mehmet ÇANLI - Dr. Kur. Alb. Mehmet ÇANLI……...331

15. BÖLÜM:
BÜYÜK SURİYE PLANI VE ARAP DÜNYASI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇELİK.……357

16. BÖLÜM:
NUTUK'UN YAZILMASI VE SÖYLENMESİNDE UYGULANAN STRATEJİ
Dr. Kur. Alb. Mehmet ÇANLI……...375

17. BÖLÜM:
DOĞU AVRUPA TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI ARKEOLOJİK KAYNAKLAR VE İSKİT KURGANLARI
Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN..……...409

18. BÖLÜM:
YUNANİSTAN'IN ÜLKEMİZE YÖNELİK EMELLERİ: PONTUSÇULUK VE PATRİKLİK SİYASETİ
Prof. Dr. Münir ATALAR – Uzm. Mehmet DERİ.….……429

19. BÖLÜM:
SAVAŞIN VE ÇAĞDAŞLAŞMANIN İÇİNDE BATICI BİR AYDINDA ALMANYA ALGISI
Prof. Dr. Necmi UYANIK..……...451

20. BÖLÜM:
SOĞUK SAVAŞ HAZIRLIKLARINDA TÜRKİYE'NİN YERİ
Dr. Öğr. Üyesi N. Selcen KORKMAZCAN…….……473

21. BÖLÜM:
İRAN ORDU MODERNLEŞMESİNİ OSMANLIDAN (KOMŞUDAN) OKUMAK: XX. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE İSVEÇ SUBAY TEŞKİLATININ İRAN'DAKİ FAALİYETLERİ VE BUNUN İSTANBUL-TAHRAN HATTINA YANSIMASI
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan SONAT..……501

22. BÖLÜM:
FETİHTEN-BATININ ÜSTÜNLÜĞÜNE DEVLET YÖNETİMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Doç. Dr. Turan AKKOYUN..……519

23. BÖLÜM:
BİR DEVRİN PERDE ARALIKLARI İLE BİRLİKTE MİLLÎ KİMLİK KONULU STRATEJİLER
Dr. Yaşar KALAFAT..……..541

21. BÖLÜM

İRAN ORDU MODERNLEŞMESİNİ OSMANLIDAN (KOMŞUDAN) OKUMAK: XX. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE İSVEÇ SUBAY TEŞKİLATININ İRAN'DAKİ FAALİYETLERİ VE BUNUN İSTANBUL-TAHRAN HATTINA YANSIMASI

Ramazan SONAT[*]

Giriş

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya ve İngiltere tarafından yarı sömürge bir ülke haline getirilen İran[80], askerî açıdan da artık gittikçe kendisine yetememeye başlamıştır. Bu süreçte ülkeyi yöneten Kaçar Hanedanı[81], İran'ı dış tehditlere karşı koruyamadığı gibi onu bilhassa ekonomik açıdan yabancı ülkelere bağımlı hale getirmiştir. Bütün bu yaşanan gelişmeler ise her ne kadar tamamen dışarıya bağlı bir ülkenin ortaya çıkmasına sebebiyet verse bile aynı zamanda XX. yüzyıla girilirken İran'ın çehresini değiştirecek bir toplumsal muhalefet hareketinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim bu toplumsal muhalefet hareketi kısa sürede genişleyerek İran'ın büyük bir kısmına yayılmış ve ordu modernleşmesine giden sürecin oluşumunda baş rol oynamıştır[82].

İran meşrutiyet hareketi olarak bilinen bu toplumsal muhalefet dalgası XX. yüzyıla girildiğinde iç ve dış dinamiklerin etkisiyle ülke içerisinde birtakım gruplaşmaların ortaya çıkmasını hızlandırmıştır. Bu minvalde İran toplumu, demokratlar (reform yanlıları) ve

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, ramazansonat@hotmail.com.

[80]Peter Sluglett, ''The Waning of Empires: The British, the Ottomans and the Russians in the Caucasus and North Iran, 1917-1921'', **Middle East Critique**, 23:2, (2014), s. 190-191.

[81]1796-1925 tarihleri arasında İran'ı yöneten Türk hanedanına verilen isimdir. Kaçarlar döneminde İran'ın genel durumu ve yabancı ülkelerle ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Faruk Sümer, ''Kaçarlar'', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 24, (2001), s. 51-53; Abdolvahid Soofizadeh, **Kaçar Döneminde İran-Osmanlı İlişkileri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014; Yılmaz Karadeniz, *Kaçarlar Döneminde İran (1795-1925)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

[82]Sluglett, ''The Waning of Empires:'', s. 191-194; Soofizadeh, **Kaçar Döneminde**, s. 121-136; Sümer, ''Kaçarlar'', s. 52.

muhafazakârlar (mevcut sistem taraftarları)[83] olmak üzere iki kısma ayrılmış ve taraflar ülkenin idaresini ellerine alabilmek için kendilerine yakın gördükleri yabancı devletlerle iş birliği içerisinde yer almışlardır. Çok farklı toplumsal statüye sahip olmalarına rağmen ortak bir amaç uğrunda birleşen demokratların yegâne dayanağı İngiltere olurken muhafazakârlar daha çok Rusya'yı kendilerine yakın görmüşlerdir. Bu iki toplumsal grup içerisinden demokratlar ülkenin içerisinde bulunduğu siyasi, ekonomik, sosyal vb. koşullardan Kaçar Hanedanını sorumlu tutarak meşruti bir yönetim tarzını güçlü şekilde talep etmişlerdir. Bunun için de İran'da değişimi arzulayan ve ülkenin Rus kontrolünden çıkmasını arzu eden İngiltere ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Muhafazakârlar ise demokratların tam zıttı bir şekilde kendilerini konumlandırarak mevcut sistemin devamını ancak Rusya'nın desteği ile sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat demokratların öncülük ettiği bu güçlü toplumsal muhalefet dalgası 1905 yılı itibariyle öyle bir seviyeye ulaştırmıştır ki İran Şahı Muzaffereddin Şah[84] bir yıl sonra Ağustos 1906 tarihinde ülkede meşrutiyeti ilan etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu olaya paralel olarak kısa süre içerisinde sisteme uygun bir anayasa hazırlanması için çalışmalara başlanmıştır. Böylece demokratların öncülük ettiği toplumsal muhalefet hareketi ve onu her anlamda destekleyen İngiltere uzun uğraşlarının karşılığını alarak İran'da konumlarını güçlendirmişlerdir[85].

---

[83]Her ne kadar kaynaklarda ikiye bölünmüş İran toplumunu tanımlamak için farklı kavramlar kullanılsa bile bu çalışmada demokratlar ve muhafazakârlar tabiri karşıt iki bloku tanımlamak maksadıyla kullanılmıştır.

[84]Onun ve Nasereddin Şah'ın döneminde İran'ın İngiltere, Rusya ve Fransa'ya verdiği imtiyazlar için bkz: Melike Sarıkçıoğlu, ''İran'da Nasereddin Şah ve Muzaffereddin Şah Dönemi'nde (1848-1907) İngiltere Fransa ve Rusya'ya Verilen İmtiyazlar'', **History Studies International Journal of History**, Vol., 5, Issue., 2, (March 2013), s. 397-410.

[85]İran meşrutiyet hareketine giden süreç ve yabancı devletlerin (Rusya ve İngiltere) İran'daki faaliyetleri, toplumsal gruplar ile ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ervand Abrahamian, ''The Causes of the Constitutional Revolution in Iran'', **International Journal of Middle East Studies**, Vol., 10, No., 3, (August 1979), s. 381-414; Ramazan Sonat, ''İngiliz Arşiv Belgelerine Göre XX. Yüzyılın Başında Rusya'nın İran'a Yönelik Stratejileri ve Faaliyetleri'', *History* **Studies International Journal of History**, Vol., 10, Issue., 2, (March 2018), s. 141-159; **Cemal Said Bey İran Mektupları**, Yay., Hz., A. Ergun Çınar, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, s. 1-21; Selda Kılıç, ''İran'da İlk Anayasal Hareket ''1906 Meşrutiyeti'', A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XX, S. 32, (Ankara

Her ne kadar meşrutiyet hareketi taraftarları istedikleri yönetim biçimini İran'da hayata geçirme şansını elde etseler de bu durum çok fazla uzun sürmemiştir. Zira Muzaffereddin Şah'ın ölümünün ardından Ocak 1907 tarihinde ülkenin idaresini tamamen eline alan Muhammed Ali Şah ilk etapta meşruti yönetim tarzını destekler mahiyette bir pozisyon alsa bile daha sonra Rusların etkisi ile yeni sistemi ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bu kapsamda meşruti yönetimin en önemli simgesi olan milli meclis bombalanıp kapatılmaya zorlandığı gibi demokratların ve onlarla bağlantılı İngilizlerin ülkedeki etkinlikleri yavaş yavaş aşınmaya yüz tutmuştur. Arkasından, Tahran'ın yanı sıra ülkenin önemli şehirleri arasında yer alan İsfahan, Yezd gibi noktalarda karışıklıklar çıkartılarak bu kez Muhammed Ali Şah'ın tahttan genç yaştaki oğlu Ahmet Şah adına çekilmesi sağlanmıştır. Bunun sonucunda İran, XX. yüzyılın ilk çeyreğine genç yaşta tahtta çıkan Ahmet Şah'ın yönetimi altında sancılı bir şekilde giriş yapmıştır[86].

İran'da İngiliz ve Rus yanlısı bloklar arasında yaşanan gerilim, nüfuz mücadelesi 1910 yılına gelindiğinde farklı bir şekle bürünmüştür. Muhammed Ali Şah'ın tahtta çıkmasının ardından ülke idaresinde yavaş yavaş etkinliğini kaybetmeye başlayan demokratlar bu tarih itibariyle yeniden İran'da söz sahibi olmaya başlamışlardır. Demokratların iktidara gelmesi ile birlikte XIX. yüzyıl boyunca modernleştirilmeye çalışılan ordu teşkilatının yapılandırılması konusunda bir dizi yeni adımlar atılmıştır. Bu bağlamda teşkilatın değişimini ve dönüşümünü sağlayabilmek maksadıyla yurt dışından uzmanların İran'a davet edilmesi fikri daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu iş için ilk etapta İtalya'ya başvurulsa da İngiltere ve Rusya'nın itirazları

2002), s. 143-161; Kaan Dilek, ''İran'da Meşrutiyet Hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri'', **Akademik Orta Doğu**, C. 2, S. 1, (2007), s. 49-68; Yılmaz Karadeniz "II. Meşrutiyet'in Ön Denemesi: İran Meşrutiyet Hareketi ve Sebepleri (1906)", **Bilig**, S. 47, (Güz 2008), s. 193-214; Yılmaz Karadeniz, "İran Meşrutiyet Hareketi Sırasında İstanbul'daki İranlıların Siyasi Faaliyetleri: Encümen-i Saadet (1906-1909)", **SBArD**, S. 14, (Eylül 2009), s. 1-12; Gökhan, Bolat, ''Russia's Attitude Towards The Iranian Constitutional Revolution and Its Support of Counter-Constitutionalism'', **The Journal of Academic Social Science Studies**, Vol., 6, Issue 4, (April 2013), s. 179-189.

[86]Osman Gazi Özgüdenli, "Muhammed Ali Şah (1872-1925)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, (2005), s. 502-503; Gökhan Bolat, "Muhammed Ali Şah Döneminde İran'ın Siyasi Durumu (1907-1909)'', **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 8, S. 16, (Nisan 2016), s. 332-339; **Cemal Said Bey**, s. 20-28.

neticesinde demokratlar İsveç'e yönelmişlerdir. Bu girişimlerin neticesinde Devlet Jandarma Yüksek Komutanlığı Ağustos 1911 tarihinde Binbaşı H. O. Hjalmarson'ın başını çektiği İsveç askeri misyonu tarafından kurulmuştur. Bu tarihten itibaren de devlet jandarma teşkilatı bünyesinde yer alan subay ve erleri eğitmek maksadıyla uzman sıfatı ile İsveç'ten İran'a önemli sayıda subay giriş yapmaya başlamıştır. Böylece devlet jandarma teşkilatının yalnızca Tahran'da değil aynı zamanda İran'ın diğer kısımlarındaki etkinliği/ağırlığı beklenildiği gibi ciddi seviyede artış göstermiştir[87].

İran ordusunu modernleştirmeye yönelik atılan bu adımlar ülke içerisinde olduğu kadar ülke dışında da ses getirmiştir. İran'da yaşanan gelişmeleri yakından takip eden devletler, mevcut durumu anlamlandırıp kendi lehlerinde kullanmaya çalışmışlardır. Bu devletlerden birisi olan Osmanlı Devleti çeşitli kanallar aracılığı ile en önemli komşularından birisi olan İran'ın ordu yapısında meydana gelen değişimleri dikkatlice izleyerek komşusuna karşı pozisyon almıştır. Bu çalışmanın temel amacı İran Devlet Jandarma Teşkilatını modernleştirmek maksadıyla İsveç'ten İran'a giden subayların İstanbul tarafından nasıl takip edildiğini Osmanlı arşiv belgeleri ışığında ortaya koymaktır. Böylece İsveçli subayların İran'daki faaliyetlerine odaklanan ancak muhteviyat itibariyle farklı kaynakları kapsayan diğer eserlerden[88] ayrı bir yöntem izlenerek çalışmanın özgünlüğü ortaya koyulmuştur. Bunun dışında çalışma birkaç temel soruya cevap aramaktadır. Birincisi, İran Devlet Jandarma Teşkilatını modernleştirmek maksadıyla bu ülkeye giden İsveçli Subayların kısa veya uzun vadede İran'ın askerî gücüne katkısı ne şekilde olmuştur? İkincisi, İran'da görev yapan İsveçli subayların başta Rusya olmak üzere Almanya, İngiltere ve Osmanlı Devleti gibi yabancı ülkeler ile etkileşimi hangi koşullar altında nasıl gelişim göstermiştir? Üçüncüsü, bu yabancı ülkeler jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem atfettikleri İran'da İsveçli subayların varlık göstermesini ne şekilde

[87]Stephanie Cronin, "İran Milliyetçiliği ve Devlet Jandarması'', **İran ve I. Dünya Savaşı Büyük Güçlerin Savaş Alanı**, Edit., Touraj Atabaki, Çev., Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 45-47; Sümer, ''Kaçarlar'', s. 53.

[88]Bu konu ile alakalı son dönemde Evren Küçük tarafından hazırlanan bir çalışmada, (*İran ve İsveçli Subaylar*, Yay. Hz., Evren Küçük, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2019) İsveçli subayların İran Ordusu içerisindeki varlığı çeşitli görsel malzemeler ile ortaya koyulmuştur. Küçük, İsveç Askerî Arşivinden elde ettiği fotoğraflardan derlediği kitabı ile bu alana çok ciddi katkı sağlamıştır.

algılamışlar ve kendilerini onlara karşı nasıl konumlandırmışlardır? Çalışmada bütün bu sorular ve benzerleri Tahran-İstanbul-Paris-Stockholm dörtgeninde gerçekleşen telgraf yazışmalarının incelenmesi ile cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu telgraf yazışmalarının incelenmesi neticesinde İran Jandarma Teşkilatında görülen değişimlerin Tahran-İstanbul ilişkilerine etkisi ortaya çıkarılmak istenmiştir.

1- Komşunun (Osmanlının) Gözünden İran Devlet Jandarma Teşkilatını Modernleştirme Çabaları: İsveçli Subayların İran'a İntikallerinin Analizi

1910 yılı itibariyle İran'da yeniden güç kazanan demokratların jandarma teşkilatını modernleştirmek maksadıyla İsveç'ten subay talep etmeleri Rusya, İngiltere ve Almanya gibi Osmanlı Devleti tarafından da yakından takip edilmiştir. Osmanlı Devletinin Stockholm Sefiri Mustafa Şekip Bey[89], bu gelişmenin hem İsveç hem de Avrupa'da yankılanmaya başlamasının hemen akabinde İstanbul ile iletişime geçmiş ve konu hakkında başkenti bilgilendirmiştir. Şekip Bey 16 Ocak 1911 tarihli yazısında, son günlerde İngiliz basınında İsveçli subayların İran Ordusu'nun yeniden örgütlenmesinde kullanılacağına dair haberlerin yer alması üzerine konuyu kraliyet bakanlığına açıp bilgi talep ettiğini, bölüm sekreteri Baron Ramel'in kendisine verdiği cevaba göre her ne kadar İran hükümeti böyle bir talepte bulunsa bile İsveç hükümetinin bu talebi ancak subayların hizmet edecekleri koşulları bildikten sonra değerlendirebileceğini ve sonuç olarak şu ana kadar hiçbir şeye karar verilmediğini açıklamıştır[90].

Mustafa Şekip Bey'in ilk yazısının üzerinden çok geçmeden İsveçli subayların İran'a intikalleri ile ilgili daha derli toplu bilgiler çeşitli kanallar aracılığıyla İstanbul'a ulaşmaya başlamıştır. Hariciye Nezaretine 8 Temmuz 1911 tarihinde Paris Osmanlı Sefaretinden gelen 5 Temmuz 1911 tarihli Paris İran Sefareti imzalı mektupta, İran jandarmasının tensikatı (düzenlenmesi) için hemen bu ülkeye hareket edecek olan üç İsveçli zabitin Viyana, İstanbul, Batum ve Bakü

[89]1909-1915 yılları arasında Osmanlı Devletinin tam yetkili Stockholm sefiri olarak görev yapmıştır. *http://stokholm.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory* Erişim Tarihi: 18.10.2019.

[90]Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti, Siyasî Kısım, *2903/88.* Bundan sonraki kullanımlarda bu arşiv tasnifi (**BOA. HR. SYS**.) olarak kısaltılmıştır.

güzergahını kullanacağı ve zabitlerin nezdinde yirmi adet sandık olacağı bilgisi yer almıştır. Yine aynı mektupta zabitlerin taşıdıkları sandıkların içerisinde muhtelif miktarlarda kılıç, av tüfeği, tabanca, fişek, binek atları için teçhizat, kitap ve hem Osmanlı hem de İran coğrafyasına ait haritalar olduğu belirtildikten sonra bu eşyaların serbest bir şekilde Osmanlı sınırlarından geçirilmesi konusunda gerekli birimlere uyarılar yapılması gerektiği talep edilmiştir. Paris İran Sefaretinin talebi üzerine 26 Temmuz 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine bir yazı gönderen Hariciye Nezareti, Maliye Nezareti ve Rüsumat Müdüriyeti Umumiyesine ilaveten sorumlu diğer birimlere konu hakkında acil bilgi akışı sağlanması lüzumunu ifade etmiştir. Dahiliye Nezareti Muhaberatı Umumiyesi Dairesi de 29 Temmuz 1911 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyeti Umumisine bir telgraf göndererek gerekenin yapılmasını emretmiştir[91].

İstanbul, Stockholm ve Paris üçgeninde konu ile ilgili yazışmalar sürerken İran'a intikal eden İsveçli subay sayısı giderek artmaya başlamıştır. Bu bağlamda Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasi Müdüriyeti Stockholm Sefaretinden kendisine ulaşan yazıya atfen 19 Aralık 1911 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafının ilk kısmında İran'a daha önce hareket eden üç subay ile teşrik-i mesai etmek için İsveç Hükümeti tarafından bu ülkeye yedi subay daha gönderildiğini[92] ve bu subayların şu an İran'ın Petersburg sefiri ile akdi mukavele imzalamak maksadıyla hareket halinde olduklarını açıklamıştır. Nezaret aynı telgrafının devamında İsveçli subayların İran jandarma teşkilatında görevlendirmeleri konusunda Rusya'nın bazı çekinceleri olduğuna dair bazı gazetelerde yer alan haberlerin araştırıldığını, İran hükümeti tarafından ilaveten yirmi kadar zabitin gönderilmesine yönelik talebin uygun koşullar oluşmadığı için şu aşamada İsveç hükümeti tarafından reddedildiğini ve her ne olursa olsun İran'a gönderilen/gönderilecek İsveçli subay sayısının maksimize edilmeye çalışıldığını beyan etmiştir[93].

---

[91]Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti, Siyasi Kısım Belgeleri, *39/21*. Bundan sonraki kullanımlarda bu arşiv tasnifi (**BOA. DH. SYS**.) olarak kısaltılmıştır.

[92]Bu subayların isimleri Kapten P.G. Glimstedt, Kapten I. Folke, Ryttmastare S. V. Siefvert, Löjtnanten grefve E. A. Lewenhaupt, Löjtn. Mendel Borell, Intendent A. R. Nicolin ve Löjtnant J. E. NorenBrandel şeklindedir. *BOA. HR. SYS., 698/3*. Ek 1 de subaylar fotoğrafları ile birlikte yer almıştır.

[93]**BOA. HR. SYS., 698/3**.

İsveçli subayların İran'a ulaşıp bu ülkede işe koyulmalarının ardından Tahran Osmanlı Sefareti ile Hariciye Nezareti arasında bir dizi telgraf yazışmaları başlamıştır. Tahran Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 25 Haziran 1912 tarihli telgrafta jandarmanın eğitimi için Tahran'da tesis edilen mektebin açılışında hazır bulunulduğu, İsveçli subayların İran'ın asayişinde aktif bir rol üstlenmeye başladığı ve onların mevcut rollerinin ülkede bulunan Rus sefiri ile kazak taburunu komuta eden Rus subaylar tarafından hoş karşılanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, İsveçli subayların son birkaç aydır İran'daki faaliyetleri neticesinde senelerce Rusların idaresinde kalmış olan ve başı bozuk alayı olarak bilinen Kazak taburunun işlevini kaybettiği Tahran Sefareti tarafından aynı telgrafta önemle vurgulanan bir diğer konu olmuştur[94].

Tahran Sefareti ile Hariciye Nezareti arasında yazışmalar sürerken diğer taraftan Stockholm Sefiri Mustafa Şekip Bey İsveç'te yaşanan gelişmeleri yakından takip edip raporlamaya devam etmiştir. Bu bağlamda Hariciye Nezareti Şekip Bey'in kendisine gönderdiği telgrafa atfen Harbiye Nezaretine gönderdiği 6 Temmuz 1912 tarihli yazıda İsveç Hükümetinin ikna edilmesi neticesinde İran Jandarma Teşkilatında istihdam edilmekte olan on İsveç zabitine ilaveten beş zabitin daha yakın bir zamanda Tahran'a hareket edeceğini ve İsveç zabitlerinin İran'daki faaliyetlerinin bir hayli takdir topladığını açıklamıştır[95].

İsveçli zabitlerin İran'a hareketleri sırasında kullandıkları güzergahların Osmanlı toprakları içerisinde yer alması zaman zaman yazışmalara konu olan bir diğer mesele olmuştur. Bu tarz durumlarda İsveçli zabitlerin Osmanlı topraklarından geçişleri birtakım prosedürler çerçevesinde gerçekleşmiştir. Örneğin Hariciye Nezaretine 20 Şubat 1913 tarihinde Tahran Sefaretinden gelen telgrafta Fars Eyaletinde cereyan eden ahval hakkında tahkikat icra etmek maksadıyla bu bölgeye ve oradan Büşir, Basra, Bağdat yolu ile Kasr-ı Şirin'e hareket etmeyi arzulayan İran Jandarmasında görevli Parlmarsson namındaki İsveçli zabitin maiyetinde bulunan iki zabit ile birlikte Osmanlı sınırlarından geçerken askerî üniforma giyme talebine yer verilmiştir. İlk etapta Hariciye Nezareti kendisine bu yazının ulaşmasının ardından 15 Mart 1913 tarihinde Dahiliye Nezaretine bir yazı göndererek

[94]**BOA. HR. SYS., 698/3.**
[95]**BOA. HR. SYS., 698/3**.

Parlmarsson'ın talebinin bir karara bağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti konu ile doğrudan ilişkileri bulunan Bağdat ve Basra valiliklerine 16 Mart 1913 tarihinde şifreli birer telgraf göndererek Parlmarsson'un üzerinde askerî üniforma maiyetinde bulunan iki zabit ile birlikte Büşir, Bağdat ve Basra yolu yolunu kullanarak Kasr-ı Şirin'e hareket etmesinde bir mahzur olup olmadığını sormuştur. Basra Valiliği 17 Mart 1913 tarihinde Dahiliye Nezareti Şifre Kalemine gönderdiği cevabi yazıda zabitlerin Hükümet-i Seniyye'ye tâbi bir memuriyete haiz olmadıklarından Osmanlı sınırlarından geçerken ahaliye kötü örnek teşkil edebileceklerini beyan etmiştir. Bağdat Valiliği ise aynı gün Dahiliye Nezaretine gönderdiği diğer şifreli telgrafta İsveçli zabitlerin Osmanlı topraklarından üniforma ile geçişlerinin onların dolaştıkları mevkide mensup oldukları konsoloshanelere ve askerî birimlere malumat vermeleri halinde mümkün olabileceğini açıklamıştır. Bağdat ve Basra valiliklerinin iki farklı yazısı üzerine tekrar devreye giren Dahiliye Nezareti 20 Mart 1913 tarihinde Hariciye Nezaretine bir yazı yazarak bu konunun Harbiye Nezaretinden gelecek yazı doğrultusunda karara bağlanmasını tavsiye etmiştir. Hariciye Nezareti de 30 Mart 1913 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta Harbiye Nezaretinin Bağdat'ta Dördüncü Ordu Müfettişliğinin tavsiyesine atfen Parlmarsson'un maiyetinde bulunan iki zabit ile Osmanlı sınırlarından geçişine müsaade ettiğini ve bu kararın Tahran Sefaretine tebliğ edilebileceğini bildirmiştir[96].

2- İsveçli Subayların Birinci Dünya Savaşı Sırasında İran'daki Pozisyonlarını Anlayabilmek

Demokratların jandarma teşkilatını modernleştirme arzusu neticesinde İran'a intikal eden İsveçli subayların durumu Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Bu subayların İran'ın tek silahlı gücü olan jandarma teşkilatının ana omurgasını oluşturmaları, İran'ın savaştaki konumuna doğrudan veya dolaylı olarak etki edebilme durumları İtilaf ve İttifak devletlerinin onlar üzerine birtakım politikalar geliştirmelerini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda İsveçli subayların hareketleri yakından takip edilmiş ve İstanbul'a anında raporlanmıştır. Tahran Sefaretine iletilmek üzere

[96]**BOA. DH. SYS. 108/1.**

Musul Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Eylül 1914 tarihli telgrafta her ne kadar Osmanlı Devleti var olan harpte tarafsız kalmaya çalışsa da yerleşik güç olarak İran'ın kuzeyinde Rusya'nın güneyinde İngiltere'nin onu müşkülata sokma ihtimalinin bulunduğu buna mukabil İsveçli subayların eğitiminden geçen subayların komuta ettiği jandarma birliklerinin İran'ın savunulmasında yetersiz kalabileceği ve Musul'un güvenliğini sağlama noktasında problemlerin ortaya çıkabileceğinden bahsedilmiştir[97].

Savaşın ilerleyen safhalarında bu kez Rusların girişimleri ile İsveçli subayların bir kısmı ülkelerine dönmeye başlarken diğer kısmı ise İran'da kalmaya devam edip jandarma teşkilatının organizasyonunda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu konu kapsamında Stockholm Sefiri Mustafa Şekip Bey 1 Temmuz 1915 tarihinde Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya yazdığı telgrafının başında İran Jandarma Teşkilatının düzenlenmesi için İsveç'ten bu ülkeye gelen zabitlerin peyderpey memleketlerine geri dönmeye başladığını açıklamıştır. Şekip Bey aynı telgrafının devamında bu sefer geri dönen zabitlerden elde ettiği bilgiler doğrultusunda İsveçli subayların jandarma alaylarına ağırlıklı olarak Azerbaycan Türklerini kabul ettiklerini ve onlardan ziyadesiyle memnun olduklarını ifade etmiştir. Telgrafının son kısmında Şekip Bey bu duruma örnek olması bakımından da İsveç'e geri dönen Binbaşı Gustaf Hjalmar Pravitz namındaki subayın bir gazeteye verdiği demeçte[98] maiyetindeki iki bin beş yüz mevcutlu jandarma alayının bin neferinin hem çok iyi yetişmiş hem de Türk asıllı olduklarından bahsettiğini açıklamıştır[99].

Mustafa Şekip Bey'in ilgili yazısının üzerinden çok geçmeden İsveçli subayların durumlarını tetkik etmek maksadıyla Hariciye Nezareti, Dahiliye Nezareti ve Başkumandanlık Vekaleti arasında birtakım yazışmalar başlamıştır. İlk olarak Hariciye Nezareti malumat edilmesi amacıyla 20 Temmuz 1915 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta sefir Şekip Bey'in İsveçli subaylar ile ilgili sözlerine yer vermiştir. Arkasından Hariciye Nezareti 24 Temmuz 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekaleti ve Dahiliye Nezaretine bir yazı

[97]Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, 2. Şube, *1/48*. Bundan sonraki kullanımlarda bu arşiv tasnifi (**BOA. DH. EUM. ŞB**.*)* olarak kısaltılmıştır.
[98]İlgili gazete küpürü Ek 2 de gösterilmiştir.
[99]**BOA. HR. SYS., 698/3.**

daha göndererek bu kez İran Jandarmasında görev aldıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması sonrasında tekrar ülkesine dönen Hjalmarson isimli zabitin AFTONBLADET gazetesi[100] yazarlarından birisine verdiği demeçten yola çıkararak İsveçli subayların İran'daki görev tanımlamaları ve karşılaştıkları sorunlar ile ilgili birtakım ek bilgiler vermiştir. Bu bağlamda Hariciye Nezaretinden ilgili nezaretlere gönderilen yazıda jandarma teşkilatının düzenlenmesi maksadıyla vakti zamanında İran'a gelen Hjalmarson'un savaşın başlaması ile Çin Hükümetinin daveti üzerine bu ülkede kurulması planlanan jandarma teşkilatı için oraya hareket ettiği fakat acil görev emri ile Stockholm'e geri dönmek mecburiyetinde kaldığı ve kendisinin Rusya'dan geçerken yanında bulunan bir gazeteciye İngilizlerin etkisi neticesinde kendilerinin görev tanımlarının sorgulanıp İran'da çeşitli iftiralara maruz bırakıldıkları bilgisini verdiği ifade edilmiştir. Ayrıca Hariciye Nezareti, yazısına ek teşkil eden General Hjalmarson'un Çin'e seyahatini konu edinen AFTONBLADET gazetesine ait küpürü ilgili nezaretler ile paylaşarak[101] Hjalmarson'un Çin'e yaptığı ziyaretin İsveç içerisinde ve dışarısında ne şekilde yankılandığını ve bu ülkede kurulması planlanan jandarma teşkilatının son durumunu açıklığa kavuşturmayı amaçlamıştır[102].

Ülkelerine dönen İsveçli subaylar hakkında bilgilerin Stockholm'den İstanbul'a aktarıldığı süre zarfı içerisinde diğer taraftan İran'da görev yapmaya devam eden İsveçli subayların durumları genel anlamda onların devlet jandarma teşkilatı içerisindeki rolleri yavaş yavaş ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. İran devlet jandarmalarının savaş sırasında ağırlıklı olarak Osmanlı-Alman bloku tarafında yer alması ve bu bağlamda İran'da bulunan Osmanlı-Alman temsilcileri ile etkileşimde olmaları hem onlar hem de onları komuta eden İsveçli subaylar hakkında teferruatlı bilgilerin elde edilebilmesine olanak sağlamıştır. Örneğin Tahran Sefiri Asım Bey 23 Kasım 1915 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafta İran'da bulunan Almanların buradaki Osmanlı memurlarından bağımsız bir şekilde hareket ettiklerini, bu bağlamda devlet jandarmalarını ve Kazak birliklerini para

[100]Stockholm merkezli günlük bir İsveç gazetesidir. Yayım hayatına başladığı 1830 yılından itibaren sadece İsveç değil aynı zamanda Norveç ve Finlandiya gibi diğer Nordik ülkelerinde de ciddi bir okur kitlesine sahip olmuştur. *http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3553279.stm* Erişim Tarihi: 18.10.2019.
[101]İlgili gazeteye ait küpür Ek 3 de gösterilmiştir.
[102]**BOA. HR. SYS., 698/3.**

ile kendi taraflarına çekmeye çalıştıklarını bunun neticesinde Rusların Kazvin'den Tahran'a doğru harekete geçtiklerini ve İran Şahı ve hükümet üyelerinin zor durumda kaldıklarını beyan etmiştir. Asım Bey 28 Kasım 1915 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği ek telgrafta konu ile ilgili detayları biraz daha açarak Rusların Tahran'a çok yaklaşmakta olduklarını, şehrin şu an jandarma birlikleri ile Almanların çevreden topladığı mücahitlerin savunması altında bulunduğunu ve jandarma birlikleri başarılı olamazlar ise İran'ın Rus istilasına uğrayacağını ifade etmiştir. Nitekim bu bağlamda Hariciye Nezaretine 8 Ocak 1916 tarihinde Hanekin'den gelen şifreli telgrafta jandarma birlikleri ve mücahitlerin Tahran yolunda Ruslar ile şiddetli bir çatışma içerisine girdikleri ve bu çatışma neticesinde jandarmanın ağır kayıplar verdiği buna mukabil Rusların ise ilerleyişlerine devam ettiği beyan edilmiştir. Hariciye Nezaretine 19 Şubat 1916 tarihinde bu kez Tahran Sefareti Müsteşarı Sefa Bey tarafından gönderilen bir diğer telgrafta Almanların kendi politikalarını tatbik edebilmek maksadıyla İran'da yer alan gruplar ile yakın ilişkiler kurdukları ve bu gruplar içerisinde yer alan İran devlet jandarmaları ve onları komuta eden İsveçli subayları birtakım vaatlerle kendi saflarına dahil etmeye çalıştıkları yinelenmiştir. Aynı telgrafta Sefa Bey ayrıca kendi ülkelerinde harp görmemiş İsveçli subayların komuta ettiği jandarma birliklerinin Ruslara hiçbir şekilde karşı koyamadıklarını ve onların bir süre sonra dayanamayarak İran'ın iç kısımlarına doğru geri çekilmek mecburiyetinde kaldıklarını açıklamıştır[103].

İsveçli subayların komutası altında yer alan devlet jandarma birliklerinin Ruslara karşı mukavemet gösterememesinin yankıları sürerken bu kez İsveçli subayların birbirlerini suçlayıcı ifadeleri İstanbul'a ulaşmaya başlamıştır. Hariciye Nezaretinden Dahiliye ve Harbiye Nezaretlerine gönderilen 9 Ocak 1917 tarihli telgrafta İran jandarmasının tensikatı maksadıyla vakti zamanında Tahran'a gelmiş olan ve Rusların müdahalesi ile Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakip İsveç'e dönen zabitlerin aksine bir süre daha İran'da kalarak umum jandarma kumandanlığı vazifesini ifa eden Nystroum namındaki zabitin arkadaşlarının hatalarını İsveç gazetelerinde neşrettiğinden bahsedilmiştir. Aynı telgrafta ayrıca Nystroum'un suçlayıcı ifadeleri karşısında Berlin'de toplanan arkadaşlarının çeşitli neşriyatlarla

[103]**BOA. HR. SYS., 2339/49; BOA. HR. SYS., 2338/94; BOA. HR. SYS., 2338/95; BOA. HR. SYS., 2416/51.**

kendilerine yapılan ithamlara cevap verdikleri ve bu kişilerin yine Berlin'de Alman Erkan-ı Harbiyesi ile çok yakın ilişki içerisinde bulundukları önemle vurgulanmıştır[104].

Sonuç Yerine

İsveçli subayların XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde İran Devlet Jandarma Teşkilatı bünyesinde oynadıkları roller ve bu roller karşısında başta Rusya olmak üzere İran'da söz sahibi olan veya söz sahibi olmak isteyen devletlerin takındıkları tutum, üzerinden yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen halen gizemini korumaktadır. Her ne kadar son yıllarda İsveç arşivleri vasıtasıyla bu konu Türkiye'de birtakım kişiler vasıtası ile aydınlatılmaya çalışılsa da İran arşivleri ve Osmanlı Arşivinin İsveçli subayların İran'daki durumlarını ortaya çıkarmak için yeteri kadar kullanılmaması büyük bir eksiklik olarak ortada durmaktadır. Nitekim bu çalışmada mevcut eksikliği ortadan kaldırabilmek maksadıyla komşu devletin resmi kayıtlarının incelenmesi ile bir anlamda komşunun gözünden İsveçli subayların İran Devlet Jandarma Teşkilatının oluşumuna ve gelişimine ne şekilde etki ettikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda tarafımızdan yapılan incelemeler neticesinde elde edilen bulgular şu şekildedir:

1- İran Devlet Jandarma Teşkilatını modernleştirmek maksadıyla İsveç'ten İran'a hareket eden zabitler bu ülkeye ulaşmak için sık sık Osmanlı sınırlarından geçmek mecburiyetinde kalmışlar ve Osmanlı memurlarının sıkı denetimlerine maruz kalmışlardır. Bu denetimler sırasında İsveçli zabitlerin sahip oldukları başta teçhizat ve diğer araçlar dikkatli bir şekilde incelenerek onların İran'a hangi gerekçeler ile hareket ettikleri tespit edilmek istenmiştir. Böylece İstanbul, komşusu İran'ın ordu yapısında meydana gelen gelişmeleri yakından takip ederek bu durumun kendisine yönelik bir tehdit oluşturup oluşturmadığını öğrenmeyi arzu etmiştir.

2- İran'da vazifeye başlayan İsveçli subaylar kısa sürede bu ülkede kendilerini kanıtlamışlar ve yabancı devletlerin dikkatlerini çekmeye başlamışlardır. Hatta İsveçli subayların jandarma teşkilatı vasıtası ile İran coğrafyasında etkinliklerini arttırmaları ve Tahran Hükümeti tarafından takdirle karşılanmaları uzun yıllardır bu ülkede faaliyet gösteren Rus memurların bilhassa Kazak taburunu komuta eden Rus zabitlerin varlığını tartışmalı bir hale getirmiştir.

[104]**BOA. DH. EUM. 2. ŞB., 32/23; BOA. HR. SYS., 698/3.**

3- İran'da gösterdikleri üstün gayret neticesinde kendilerini bu ülkede kabul ettiren İsveçli subaylar Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasının ardından Rusya'nın baskısı ile çoğunlukla ülkelerine geri dönmek mecburiyetinde kalmışlardır. Ülkelerine dönen İsveçli zabitlerin dışında İran'da kalan diğer subaylar Osmanlı Devleti ve Almanya ile birlikte hareket ederek İran'ın Rus istilası altında kalmaması için ciddi derecede gayret sarf etmişlerdir. Fakat Osmanlı Devleti ve Almanya arasındaki ittifakın İran coğrafyasında işlevsel olmaması İsveçli subayların savaş sırasında jandarma teşkilatını tam manasıyla organize edememesi ile birleşince İran Rus istilasına maruz kalmıştır.

4- İran'da görev alan İsveçli subayların ülkelerine döndükleri vakit kendi tecrübelerini aktarmak maksadıyla gazetelere verdikleri bazı demeçler büyük ses getirmiş ve İsveçli subayların İran'daki varlığını tartışmaya açmıştır. Bu durum karşısında İran'da görev alan subaylar harekete geçerek basın aracılığı ile kendilerini savunmaya bir anlamda aklamaya çalışmışlardır.

Son söz olarak şunu söylemek gerekir ki İsveçli subayların İran Devlet Jandarma Teşkilatına etkilerini daha iyi anlayabilmek için Osmanlı Arşivinden temin edilen kısıtlı belgeler yerine İran arşivlerini baz alan çalışmaların ortaya çıkması zaruri bir ihtiyaç olarak ortada durmaktadır. Zira İran arşivlerinin incelenmesi neticesinde meydana gelecek çalışmalar ile bu ülkede görev yapan İsveçli subayların sayısı, vazifelerinin muhteviyatı ve görev sahaları konusunda çok daha net ve sağlıklı bilgilerin elde edilebilmesi imkân dahilindedir.

KAYNAKLAR

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)[105]

Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye, 2. Şube Belgeleri (DH. EUM. 2. ŞB.)

Dahiliye Nezareti, Siyasî Kısım Belgeleri (DH. SYS.)

Hariciye Nezareti Siyasî Kısım (HR. SYS.)

Kaynak Eserler, Araştırma ve İncelemeler

ABRAHAMIAN, Ervand; ‘‘The Causes of the Constitutional Revolution in Iran’’, **International Journal of Middle East Studies**, Vol., 10, No., 3, (August 1979), s. 381- 414.

BOLAT, Gökhan; ‘‘Russia’s Attitude Towards The Iranian Constitutional Revolution and Its Support of Counter-Constitutionalism’’, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Vol., 6, Issue 4, (April 2013), s. 179-189.

_____; “Muhammed Ali Şah Döneminde İran’ın Siyasi Durumu (1907- 1909)’’, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 8, S. 16, (Nisan 2016), s. 327-350.

Cemal Said Bey İran Mektupları, Yay., Hz., A. Ergun Çınar, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.

CRONIN, Stephanie; “İran Milliyetçiliği ve Devlet Jandarması’’, **İran ve I. Dünya Savaşı Büyük Güçlerin Savaş Alanı**, Edit., Touraj Atabaki, Çev., Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 45-69.

DİLEK, Kaan; ‘‘İran’da Meşrutiyet Hareketi ve Dönemin Siyasi Gelişmeleri’’, **Akademik Orta Doğu**, C. 2, S. 1, (2007), s. 49-68.

İran ve İsveçli Subaylar, Yay. Hz., Evren Küçük, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2019.

KARADENİZ, Yılmaz; **Kaçarlar Döneminde İran (1795-1925)**, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

_____; “II. Meşrutiyet’in Ön Denemesi: İran Meşrutiyet Hareketi ve Sebepleri (1906)”, **Bilig**, S. 47, (Güz 2008), s. 193-214.

[105]Arşiv belgelerinin numaraları metin içerisinde verilmiştir.

_____; “İran Meşrutiyet Hareketi Sırasında Zstanbul’daki İranlıların Siyasi Faaliyetleri: Encümen-i Saadet (1906-1909)”, **SBArD**, S. 14, (Eylül 2009), s. 1-12.

KILIÇ, Selda; ‘‘İran’da İlk Anayasal Hareket ‘‘1906 Meşrutiyeti’’, **A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XX, S. 32, (Ankara 2002), s. 143-161.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi; “Muhammed Ali Şah (1872-1925)”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 30, (2005), s. 502-503.

SARIKÇIOĞLU, Melike; ‘‘İran’da Nasereddin Şah ve Muzaffereddin Şah Dönemi’nde (1848-1907) İngiltere Fransa ve Rusya’ya Verilen İmtiyazlar’’, **History Studies International Journal of History**, Vol., 5, Issue., 2, (March 2013), s. 397-410.

SLUGLETT, Peter; ‘‘The Waning of Empires: The British, the Ottomans and the Russians in the Caucasus and North Iran, 1917-1921’’, **Middle East Critique**, 23:2, (2014), s. 189-208.

SONAT, Ramazan; ‘‘İngiliz Arşiv Belgelerine Göre XX. Yüzyılın Başında Rusya’nın İran’a Yönelik Stratejileri ve Faaliyetleri’’, **History Studies International Journal of History**, Vol., 10, Issue., 2, (March 2018), s. 141-159.

SOOFİZADEH, Abdolvahid; **Kaçar Döneminde İran-Osmanlı İlişkileri**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2014.

SÜMER, Faruk; ‘‘Kaçarlar’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 24, (2001), s. 51-53.

İnteraktif Kaynaklar

http://stokholm.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory Erişim Tarihi: 18.10.2019

http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3553279.stm Erişim Tarihi: 18.10.2019

EKLER:

LÉGATION DE TURQUIE
à STOCKHOLM.

annexe au N° 2454 - 134.

Aftonbl. 18 Nov. 911

De svenska officerarna till Persien.

De sju nya utsedda.

Kapten P. G. Glimstedt. Kapten I. Folke. Ryttmästare S. V. Siefvert

Löjtnanten grefve E. A. Lewenhaupt. Löjtn. Mendel Borell. Intendent A. R. Nicolin. Löjtnant J. E. Norén-Brandel.

Följande officerare och intendenturtjänstemän skola, enligt af regeringen nu fattadt beslut, ställas till persiska regeringens förfogande för omorganisation af landets gendarmeriväsende:

Kaptenen vid Göta lifgarde P. G. Glimstedt, löjtnanten vid Jönköpings regemente J. E. Norén-Brandel, kaptenen vid Värmlands regemente I. Folke, löjtnanten vid Gottlands infanteriregemente M. Borell, löjtnanten vid Skånska husarregementet grefve E. A. Lewenhaupt, ryttmästaren vid Skånska dragonregementet S. V. Silfvert samt intendenten vid Intendenturkåren A. R. Nicolin.

De utseddas porträtt återgifvas här ofvan.

Samtliga äro, jämlikt persiska regeringens önskan, officerare, resp. intendenter, i aktiv tjänst. De ha af vederbörande arméförvaltnings- och likställda chefer vitsordats såsom väl lämpade för ifrågavarande uppdrag och till dess erhållande af dem förordnats.

Utöfver detta antal kommer tills vidare icke någon militärpersonal att utsändas till Persien.

HR.SYS 698/3 9

HR.SYS.00698

Ek 1: İran'a Gönderilen İsveçli Subaylardan Bir Kesit
(BOA. HR. SYS., 698/3)

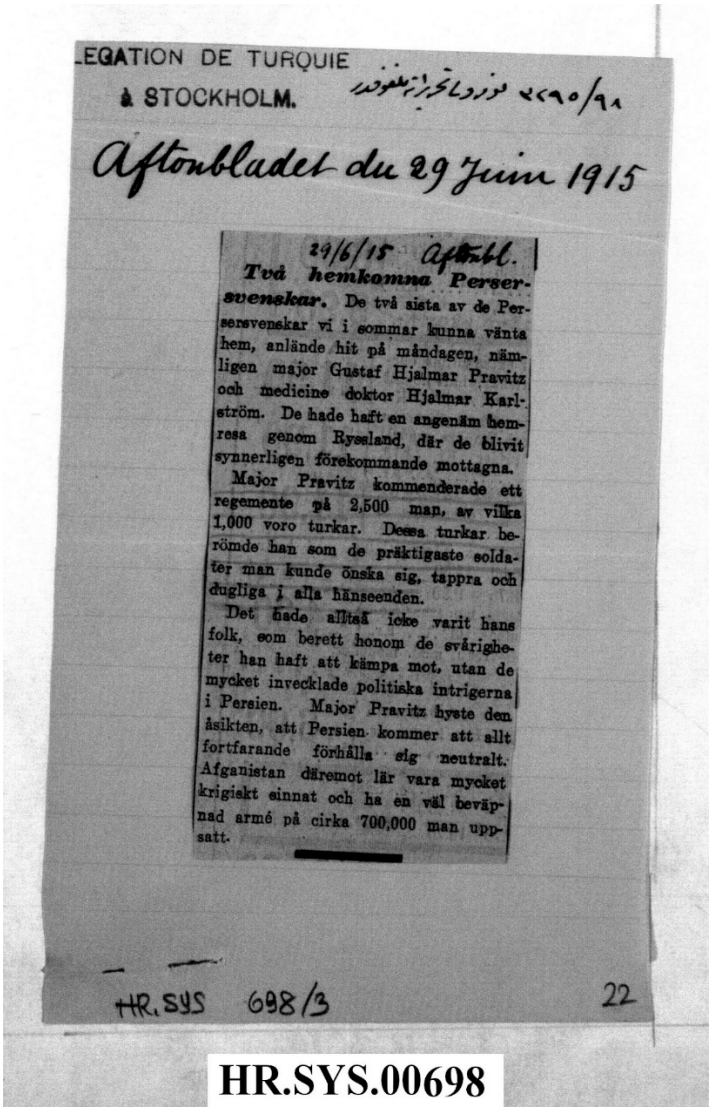
LEGATION DE TURQUIE
à STOCKHOLM.

Aftonbladet du 29 Juin 1915

29/6/15 Aftonbl.

Två hemkomna Persersvenskar. De två sista av de Persersvenskar vi i sommar kunna vänta hem, anlände hit på måndagen, nämligen major Gustaf Hjalmar Pravitz och medicine doktor Hjalmar Karlström. De hade haft en angenäm hemresa genom Ryssland, där de blivit synnerligen förekommande mottagna.

Major Pravitz kommenderade ett regemente på 2,500 man, av vilka 1,000 voro turkar. Dessa turkar berömde han som de präktigaste soldater man kunde önska sig, tappra och dugliga i alla hänseenden.

Det hade alltså icke varit hans folk, som berett honom de svårigheter han haft att kämpa mot, utan de mycket invecklade politiska intrigerna i Persien. Major Pravitz hyste den åsikten, att Persien kommer att allt fortfarande förhålla sig neutralt. Afganistan däremot lär vara mycket krigiskt sinnat och ha en väl beväpnad armé på cirka 700,000 man uppsatt.

HR.SYS 698/3 22

HR.SYS.00698

Ek 2: İsveç'e Geri Dönen Binbaşı Gustaf Hjalmar Pravitz ve Tıp Doktoru Hjalmar Karlström Hakkında Çıkan Bir Haber

(BOA. HR. SYS., 698/3)

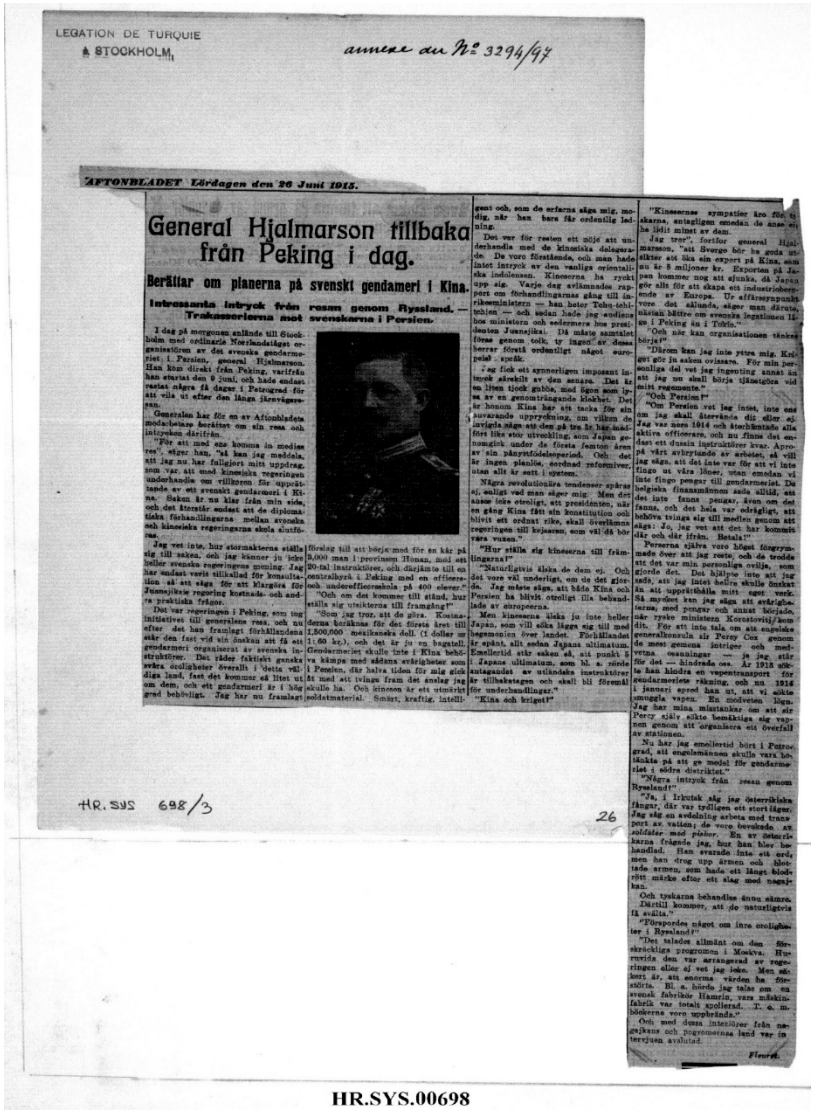

LEGATION DE TURQUIE
à STOCKHOLM.

annexe au N° 3294/97

AFTONBLADET Lördagen den 26 Juni 1915.

General Hjalmarson tillbaka från Peking i dag.

Berättar om planerna på svenskt gendameri i Kina.

Intressanta intryck från resan genom Ryssland. — Trakasserierna mot svenskarna i Persien.

I dag på morgonen anlände till Stockholm med ordinarie Norrlandståget organisatören av det svenska gendarmeriet i Persien, general Hjalmarson. Han kom direkt från Peking, varifrån han startat den 9 juni, och hade endast vistat några få dagar i Petrograd för att vila ut efter den långa järnvägsresan.

Generalen har för en av Aftonbladets medarbetare berättat om sin resa och intrycken därifrån.

"För att med ens komma in mediets res", säger han, "så kan jag meddela, att jag nu har fullgjort mitt uppdrag, som var, att med kinesiska regeringen underhandla om villkoren för upprättande av ett svenskt gendarmeri i Kina. Saken är nu klar från min sida, och det återstår endast att de diplomatiska förhandlingarna mellan svenska och kinesiska regeringarna skola slutföras.

Jag vet inte, hur stormakterna ställa sig till saken, och jag känner ju icke heller svenska regeringens mening. Jag har endast varit tillkallad för konsultation så att säga för att klargöra för Juanschikse regering kontakt- och andra praktiska frågor.

Det var regeringen i Peking, som togo initiativet till generalens resa, och nu efter det han framlagt förhållandena åsår den fast vid sin önskan att få ett gendarmeri organiserat av svenska instruktörer. Det råder faktiskt genaste svåra oordningar överallt i detta vidsträckta land, fast det kommer så litet ut om dem, och ett gendarmeri är i hög grad behövligt. Jag har nu framlagt förslag till att börja med för sin kär på 5,000 man i provinsen Honan, med ett 20-tal instruktörer, och därjämte till en centralbyrå i Peking med en officers- och underofficersskola på 400 elever."

"Och om det kommer till stånd, hur ställa sig utsikterna till framgång?"

"Som jag tror, att de göra. Kostnaderna beräknas för det första året till 1,500,000 mexikanska dell. (1 dollar = 1,60 kr.), och det är ju en bagatell. Gendarmerier skulle inte i Kina behöva kämpa med sådana svårigheter som i Persien, där halva tiden för mig gick åt med att tvinga fram det ämbar jag skulle ha. Och kineser är ett utmärkt soldatmaterial. Smärt, kraftig, intelligent och, som de erfarna säga mig, modig, när han bara får ordentlig ledning.

Det var för resten ett nöje att underhandla med de kinesiska delegaterade. De voro förstående, och man hade intet intryck av den vanliga orientaliska indolensen. Kineserna ha ryckt upp sig. Varje dag avlämnades rapport om förhandlingarnas gång till inrikesministern — han heter Tohu-tehtehien — och sedan hade jag audiens hos ministern och sedermera hos presidenten Juanschikai. Då nästa samtalet förestå genom tolk, ty ingen av dessa herrar förstå ordentligt något europeiskt språk.

Jag fick ett synnerligen imponent intryck särskilt av den senare. Det är en liten tjock gubbe, med ögon som ipsa av en genomträngande klokhet. Det är honom Kina har att tacka för sin nuvarande uppryckning, om vilken de intagda säga att den på tre år har åstadkommit större eller lika stor utveckling, som Japan genomgick under de första femtio åren av sin pånyttfödelseperiod. Och det är ingen planlös, oordnad reformiver, utan allt är satt i system.

Några revolutionära tendenser spåras ej, enligt vad man säger mig. Men det anses icke otroligt, att presidenten, när en gång Kina fått sin konstitution och blivit ett ordnat rike, skall överlämna regeringen till kejsaren, som väl då bör vara vuxen."

"Hur ställa sig kineserna till främlingarna?"

"Naturligtvis älska de dem ej. Och det vore väl underligt, om de det gjorde. Jag måste säga, att både Kina och Persien ha blivit otroligt illa behandlade av européerna.

Men kineserna älska ju inte heller Japan, som vill söka lägga sig till med hegemonien över landet. Förhållandet är spänt, allt sedan Japans ultimatum. Emellertid står saken så, att punkt för punkt i Japans ultimatum, som bl. a. nämde antagandet av utländska instruktörer är tillbakatagen och skall bli föremål för underhandlingar."

"Kina och krigen?"

"Kineserna sympatiser åro för vi skarna, antagligen emedan de anse ei ha lidit mänet av dem.

Jag tror", fortfor general Hjalmarson, "att Sverige bör ha goda utsikter att öka sin export på Kina, som nu är 8 miljoner kr. Exporten på Japan kommer nog att sjunka, då Japan gör allt för att skapa sitt industriberoende av Europa. Ur affärssynpunkt vore det sålunda, säger man därute, aktuakt bättre om svenska legationen låge i Peking än i Tokio."

"Och när kan organisationen tänkes börja?"

"Därom kan jag inte yttra mig. Krigen gör ju saken oviss. För min personliga del vet jag ingenting annat än att jag nu skall börja tjänstgöra vid mitt regemente."

"Och Persien?"

"Om Persien vet jag intet, inte ens om jag skall återvända dit eller ej. Jag var inen 1914 och återkallade alla aktiva officerare, och nu finns det endast ett dussin instruktörer kvar. Approp på vårt avbrutande av arbetet, så vill jag säga, att det inte var för att vi inte fingo ut våra löner, utan emedan vi inte fingo pengar till gendarmeriet. De belgiska finansmännen sade alltid, att det inte fanns pengar, även om det fanns, och det hela var omöjligt, att behöva tvinga sig till medlen genom att säga: Ja, jag vet att det har kommit där och där ifrån. Betala!"

Personna själva voro något förgrymmade över att jag reste, och de trodde att det var min personliga ovilja, som gjorde det. Det hjälpte inte att jag sade, att jag intet hellre skulle önskat än att upprätthålla mitt eget verk. Så mycket kan jag säga att svårigheterna, med penningar och annat började, när ryske ministern Korostovitj kom dit. För att inte tala om att engelske generalkonsuln sir Percy Cox genom de mest gemena intriger och medvetna osanningar — ja jag står för det — hindrade oss. År 1913 sökte han hindra ett vapentransport för gendarmeriets räkning, och nu 1914 i januari spred han ut, att vi sökte smuggla vapen. En motsvetsn lögn. Jag har mina misstankar om att sir Percy själv sökte bemäktiga sig vapnen genom att organisera ett överfall av stationen.

Nu har jag emellertid hört i Petrograd, att engelsmännen skulle vara beredda på att ge medel för gendarmeriet i södra distriktet."

"Några intryck från resan genom Ryssland?"

"Ja, i Irkutsk såg jag österrikiska fångar, där var tydligen ett stort lägen. Jag såg en avdelning arbeta med transport av vatten; de voro bevakade av soldater med gevär. En av österrikarna frågade jag, hur han blev behandlad. Han svarade inte ett ord, men han drog upp ärmen och blottade armen, som hade ett långt blodigt märke efter ett slag med nagelkan.

Och tyskarna behandlas ännu sämre. Därtill kommer, att de naturligtvis få svälta."

"Förspordes något om inre oroligheter i Ryssland?"

"Det talades allmänt om den förskräckliga programmen i Moskva. Huruvida den var arrangerad av regeringen eller ej vet jag icke. Men det kan, att enormna värden ha förstörts. Bl. a. hörde jag talas om en svensk fabrikör Hamrin, vars mekaniska fabrik var totalt spolierad. I. o. m. bolsterna voro upphämda."

Och med dessa intressanta intryck från nejdarna och pogromernas land var intervjuen avslutad.

Fleurot.

HR. SYS 698/3

26

HR.SYS.00698

Ek 3: AFTONBLADET Gazetesinde General Hjalmarson'un Çin'e Seyahati Hakkında Çıkan Bir Yazı

(BOA. HR. SYS., 698/3)